

τῶν βασιληάδων καὶ τῶν ἡρώων τους ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατο πᾶνε στὴ Βαλχάλλα, τὴ χώρα τῶν πεθαμένων ἡρώων, καὶ ζοῦν ἐκεῖ τρισόλβια ζωὴ μαζί μὲ τοὺς θεοὺς καὶ τὶς πανώρηες Βαλκυρίες. Οἱ ψυχὲς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο πᾶνε σ' ἕναν ἄλλο σκοτεινὸ Κόσμο, δίχως καμμιά χαρὰ καὶ καμμιά ζέστη, «τόπο μαύρων καὶ παγωμένων νερῶν», ἕνα Κόσμο, ποὺ μοιάζει ὀλωσδιόλου μὲ τὸν Κόσμο τοῦ Ἑλλήνων.

4. Σ Λ Α Υ Ο Ι. Οἱ σχετικὲς μὲ τὸν Κόσμο τοῦ Ἑπερπέραν θεωρίες τῶν Σλαύων τῆς εἰδωλολατρικῆς ἐποχῆς δὲν ἔχουν καμμιά ἀπολύτως πρωτοτυπία. Εἶναι ἀνακάτωμα ἀπὸ θολὲς ἰδέες, ποὺ δέχονται τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἀόρατης «ψυχῆς» κι' ἐμπνέονται ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ πεθαμένου, ὡς ἐνὸς φοβεροῦ «ζωντανοῦ πτώματος». Μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ οἱ Σλαῦοι ἀπ' τὸ ἕνα μέρος εἶχαν τὸ αἰσθημα τοῦ δέους μπροστὰ στὸν πεθαμένο κι' ἐλάτρευαν τὸ πνεῦμά του, ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος ἐπίστευαν, πὼς ἦταν δυνατὸ νὰ ἐξευμενίσουν τὰ πνεύματα τῶν πεθαμένων προσφέροντάς τους διάφορα ὑλικά δῶρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΑΟΙ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ.

1. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ. Ἡ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων (τῆς ἐποχῆς τῆς δεύτερης χιλιετηρίδας π.Χ.) ὕστερ' ἀπὸ μακροχρόνη ἱστορικὴ ἐξέλιξη καταλήγει στὴν πίστη τῆς «θηρησκευτικῆς ἰσότητος» ὄλων τῶν ἀνθρώπων, τῶν βασιληάδων, τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ Λαοῦ. Ἡ μοῖρα τοῦ ἄνθρωπου μέσα στὸν Κόσμο ἐνορᾶται ὡς ἀντίγραφο τῆς μοίρας τοῦ ἀγροτικοῦ θεοῦ Ὁσιρι, ποὺ πεθαίνοντας σώζεται ἀπὸ τὴ θεὰ Ἰσιδα καὶ ξαναγυρίζει μὲ τὰ μάγια τῆς στῆ ζωὴ καὶ ζεῖ ἀνάμεσα στοὺς «θεοὺς τοῦ οὐρανοῦ».

Ὁ Ἡρόδοτος (Β. 123) ἀναφέρει, πὼς οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἐπίστευαν στὴ μετεμψύχωση τῶν ψυχῶν. Σύμφωνα μὲ τὴν πίστη τους αὐτὴ ἢ ψυχὴ τοῦ πεθαμένου μπαίνει σὲ ἄλλο ὄν ποὺ γεννιέται καὶ ἀφοῦ περάση ὅλα τὰ ζῶα τῆς Στερηᾶς καὶ τῆς Θάλασσας καὶ ὅλα τὰ πουλιὰ ξαναγυρίζει σὲ ἄνθρωπο. Ἡ περιπλάνηση αὐτῆ τῆς ψυχῆς κρατᾶει 3.000 χρόνια.

Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ χαρακτηριστικὲς καὶ τὶς σπουδαιότατες, ἀπὸ τὴν ἀποψη καὶ τῆς Μεταφυσικῆς καὶ τῆς Ἠθικῆς, θεωρίες τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων εἶναι ἡ πίστη τους, πὼς στὸ Ἑπερπέραν λειτουργεῖ ἕνα παγκόσμιο Δικαστήριον, ποὺ προεδρεύεται ἀπὸ τὸ θεὸ Ὁσιρι κι' ἔργο του ἔχει νὰ κρίνη τὶς ψυχὲς τῶν πεθαμένων μὲ τὴν περίφημη ζυγαριὰ «τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Ἀλήθειας». Ποιὰ ἦταν ἡ τύχη καὶ ἡ μοῖρα τῆς ψυχῆς, ποὺ καταδικαζόταν, δὲν εἶναι τελείως ξεκαθαρισμένο. Ἡ ψυχὴ ὅμως, ποὺ ἐκρινόταν ὡς δίκαιη κι' ἐνάρετη, ἀποθεωνόταν, γινόταν ἕνας θεὸς «Ὁσιρις»,

πού ήταν ελεύθερος να πάη σ' όλους τους τόπους, όπου ήθελε, κοντά στα πνεύματα και στους θεούς.

Στὸ βάθος ἡ πίστη τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ αἶσθημα τοῦ δέους καὶ τοῦ τρόμου μπροστὰ στὸν Κόσμο τοῦ Ὑπερέραν. Ὁ ποιητὴς μάλιστα ΜΑΕΤΕΡΛΙΝΚ τονίζει, πὼς ὠρισμένα Αἰγυπτιακὰ κείμενα ἀφήνουν νὰ μαντευθῆ, μέσ' ἀπὸ τὶς ὀπτιμιστικὲς στὸ σύνολό τους Αἰγυπτιακὲς θεωρίες τῆς μέλλουσας ζωῆς καὶ τοὺς Ὀσιρικοὺς μύθους, «ἡ πιὸ σπαραχτικὴ κραυγὴ πόνου καὶ ἀγωνίας τῶν ἀνθρώπων πού πεθαίνουν γιὰ τὴ ζωὴ πού χάνουν».

2. Οἱ λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας. Τοὺς πολιτισμοὺς ὄλων τῶν λαῶν τῆς Μεσοποταμίας (Σουμερίων, Βαβυλωνίων, Ἀσσυρίων, Χιτιτῶν, Φοινίκων) χαρακτηρίζει ὁ ἀπόλυτος μεταφυσικὸς Πεσσιμισμὸς. Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ καμμιά ἀπολύτως προσπάθεια γιὰ παραμόρφωση τῆς ἀλήθειας καὶ ἐμφάνισή της ἀλλοιώτικης ἀπ' ὅ,τι εἶναι στὴν πραγματικότητα. Οἱ λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας βλέπουν τὴ Ζωὴ στυγνὴ καὶ ζοφερή. Ὁ θάνατος, στὰ μάτια τους, εἶναι τὸ πιὸ τρομερὸ γεγονὸς ὅλης τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Ἀνθρώπου. Τὸ Ὑπερέραν εἶναι «ἕνας τόπος ἀπ' ὅπου δὲ γυρίζει ποτὲ κανεὶς». Ἡ πιὸ μεγάλη εὐνοία καὶ χάρη τῶν Θεῶν πρὸς ζωντανὸ ἄνθρωπο γιὰ τὴν ἀρετὴ του καὶ τὴ θεοσέβειά του στὴ ζωὴ του ἀπάνω στὴ Γῆ εἶναι νὰ τοῦ χαρίσουν πολύχρονη ζωὴ μέσα σ' ἐτοῦτον ἐδῶ τὸν ἀπάνω Κόσμο τῆς Γῆς.

Βάση τῆς θρησκείας τῶν Μεσοποταμίων εἶναι ἡ ἰδέα, πὼς ἐκεῖνο πού ξεχωρίζει οὐσιαστικὰ τοὺς θεοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἡ Ἀθανασία. Ἐν' ἀπὸ τὰ ἱερὰ Βιβλία τῶν Βαβυλωνίων, «Τὸ ταξεῖδι τῆς θεᾶς Ἴσταρ», τονίζει: «Ὅταν οἱ θεοὶ ἐδημιούργησαν τὸν ἄνθρωπο, τοῦ ἔδωσαν τὸ θάνατο, τὴ ζωὴ τὴν ἐκράτησαν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους.»

Οἱ πεθαμένοι ἐξακολουθοῦν βέβαια νὰ ὑπάρχουν, κατὰ κάποιον τρόπο, καὶ οἱ ζωντανοὶ ἔχουν τὴν ὑποχρέωση νὰ τοὺς σέβωνται καὶ νὰ τοὺς τιμοῦν, νὰ τοὺς κηδεύουν ὅπως πρέπει καὶ νὰ τοὺς φτιάγνουν ἀντάξιό τους μνημα καὶ νὰ τοὺς φανερώνουν τὰ αἰσθημάτά τους ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ μετὰ τὴν προσφορὰ διαφόρων ὑλικῶν δώρων. Ἀλλοιῶς γίνονται πνεύματα τοῦ Κακοῦ καὶ φέρνουν πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ δλέθρια κακὰ στοὺς ζωντανούς.

Ἡ ζωὴ τοῦ Ὑπερέραν εἶναι μιὰ ἀπολύτως παθητικὴ νεκρὴ ζωὴ, δίχως καμμιά χαρὰ, κανένα φῶς, κανένα χρῶμα, καμμιά ἐλπίδα. Τὸ Ἀραλού, ὁ Ἄδης τῶν Μεσοποταμίων, εἶναι «τὸ σπῖτι τοῦ Ζόφου κάτω ἀπὸ τὴ Γῆ, τὸ σπῖτι, ἀπ' ὅπου δὲ βγαίνει καὶ δὲ γυρίζει στὸν ἀπάνω Κόσμο ποτὲ κανεὶς». Οἱ σκιὲς τῶν ψυχῶν τῶν πεθαμένων σωριάζονται ἐκεῖ μέσα ἀνάκατα ἢ μιὰ ἀπάνω στὴν ἄλλη σὲ κατάσταση μισοσυνείδητου. Τὸ ζοφερὸ αὐτὸ τόπο ζώνουν πελώρια τεῖχη καὶ οἱ πεθαμένοι μένουν κλεισμένοι ἐκεῖ μέσα σ' αἰώνιο σκοτάδι «ἔχοντας φτερὰ σὰν τὰ πουλιὰ καὶ τρώγοντας χῶμα καὶ σκόνη.» Ὁ Θεὸς τοῦ κάτω Κόσμου φρουρεῖ, μετὰ τοὺς δαίμονες τῆς ἀκρόλου-

θίας του, τούς πεθαμένους μέσα στα τείχη του βασιλείου του για να μη μπορή να ξεφύγη κανείς και ν' ανέβη στον άπάνω Κόσμο. Με λίγα λόγια τὸ 'Υπερπέραν τῶν λαῶν τῆς Μεσοποταμίας, με μιὰ φοικιαστική εἰκόνα, εἶναι ἕνας ἀποτρόπαιος ζοφερός Κόσμος σ' ἕναν τόπο, πού στὸ βάθος δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μόνο ἡ προέκταση τοῦ ἀτομικοῦ τάφου τοῦ καθενὸς νεκροῦ «με τὸ χῶμά του καὶ τὴ σκόνη του, τὰ κόκκαλά του, τὰ σκουλήκια του, τὸ αἰώνιο σκοτάδι του καὶ τὴν αἰώνια σιωπὴ του.»

3. ΟΙ ΛΑΟΙ ΤΟΥ ΙΡΑΝ. Ἡ θρησκεία τῶν λαῶν τοῦ Ἰράν, τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν, εἶναι ἡ θρησκεία τοῦ Ζωροαστρισμοῦ ἢ Μασδεϊσμοῦ. Ὁ Ζωροαστρισμὸς θεμελιώνεται ἀπάνω σὲ μιὰ κοσμοθεωρία μεταφυσικοῦ Δυϊσμοῦ. Σύμφωνα με τὴν κοσμοθεωρία αὐτὴ ὁ Ὁρομάσδης, τὸ ἀπόλυτο Ὄν, ἡ ἀληθινὴ καὶ πάμφωτη Πραγματικότητα, ὁ Θεός, πού ἐδημιούργησε τὸ Σύμπαν με ἀπειρὴ ἀγαθότητα καὶ σοφία, πολεμάει τὸν Ἄριμαν, «τὸ χαλαστὴ καὶ καταστροφέα τοῦ Παντός», «τὸ πνεῦμα τοῦ Κακοῦ, τοῦ Ζόφου καὶ τοῦ Θανάτου», σὲ μιὰ κοσμοεποποιία πού κρατᾶει 12.000 χρόνια καὶ τελειώνει με τὸν ὀριστικὸ θρίαμβο τοῦ Ἀγαθοῦ, τοῦ Φωτός, τῆς Ἀλήθειας.

Στὴν Ἰρανικὴ θρησκεία δίνουν τὴν παρουσία τους, ἴσως γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἀρχαιότητα, οἱ ἰδέες τῆς «σωτηρίας», τῆς «εὐθύνης», τοῦ «καθαρμοῦ» καὶ τῆς «ἀνταμοιβῆς». Με ἄλλους λόγους ἡ Ἰρανικὴ θρησκεία θεμελιώνει μιὰ καθαρὴ ἠθικὴ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία πίστες στὴ μέλλουσα ζωὴ. Σὲ ἀρμονία με τὴν κοσμοθεωρία αὐτὴ κάθε ἀνθρώπος στὴν ἐπίγεια ζωὴ του ἔχει νὰ ἐκτελέσῃ ἕνα ἱστορικὸ ρόλο στὴν Ἱστορία ὅλου τοῦ Κόσμου. Με τὸν προσωπικὸ ἠθικὸ ἀγῶνα του καὶ τὴν ἀτομικὴ ἠθικὴ ἀρετὴ του ὁ Ἄνθρωπος ἔχει χρέος νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ συντελέσῃ στὴν ὀριστικὴ νίκη τοῦ θεοῦ Ὁρομάσδη στὴν κοσμικὴ πάλη του καὶ μάχη του με τὸ πνεῦμα τοῦ Κακοῦ, τὸν Ἄριμαν.

Στὸ φῶς τῆς ἴδιας πίστες οἱ ψυχὲς τῶν πεθαμένων πάνε στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ Ἐλμπούρζ, ὅπου ἐδρεύει τὸ ἀνώτατο κοσμικὸ Δικαστήριο τῶν τριῶν θεϊκῶν δικαστῶν, πού ἔργο του ἔχει νὰ κρίνῃ ὅλες τὶς ψυχὲς κατὰ τὰ ἔργα τους στὴ ζωὴ τους ἀπάνω στὴ Γῆ. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν κρίση τοῦ κοσμικοῦ Δικαστηρίου οἱ ψυχὲς τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν δίκαιων ἀνθρώπων πάνε σὲ οὐράνιο τόπο, ὅπου ζοῦν τρισμακάρια ζωὴ κοντὰ στὸ Θεό. Ὁ δίκαιος ἀνθρώπος δὲν ἔχει νὰ φοβηθῆ ἀπολύτως τίποτα, οὔτε τὴ φθορὰ, οὔτε τὸ θάνατο, οὔτε τὴν ἀγωνία τοῦ θανάτου. Δὲν ἔχει καμμιά ἀνησυχία καὶ δὲν αἰστάνεται καμμιά ὀδύνη καὶ δυστυχία. Ζεῖ μέσα σὲ ἀπόλυτη εὐδαιμονία στὸν οὐρανὸ τοῦ αἰωνίου φωτός, ὅπου βασιλεύει ὁ θεὸς Ὁρομάσδης, ὁ θεὸς τοῦ Καλοῦ. Οἱ ψυχὲς ἀπεναντίας τῶν κακῶν καὶ τῶν ἀδίκων ἀνθρώπων, ὕστερ' ἀπὸ τὴν καταδικαστικὴ κρίση τους ἀπὸ τὸ ἀνώτατο Δικαστήριο τοῦ Κόσμου, γκρεμίζονται μέσα στα Τάρταρα τοῦ Ἄδη.

Χαρακτηριστικώτατη επίσης για τὴ θρησκεία τοῦ Ζωροαστρισμοῦ εἶναι ἡ πίστη στὴ μέλλουσα ἀνάσταση τῶν σωμάτων τῶν νεκρῶν. Στὸ τέλος τῆς κοσμικῆς ἐποποιίας, σύμφωνα μὲ τὴν πίστη αὐτῆ, θάρθη ὁ Μεσσίας τοῦ Κόσμου καὶ θ' ἀναστηθοῦν ὅλοι οἱ νεκροί. Ὑστερ' ἀπ' ὠρισμένη διαδικασία θάρθη ἡ ἐποχὴ τῆς Ἀναγέννησης τοῦ Κόσμου. Στὴν ἐποχὴ αὐτῆ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καλοὶ καὶ κακοί, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τελείως πορωμένους καὶ διεφθαρμένους, καθαροί καὶ ἐξαγνισμένοι, ζοῦν ὅλοι μαζὶ σὲ μιὰ κοινωνία ζωῆ ἀπειρης εὐδαιμονίας, πίνουν τὸ πιότὸ τῆς Ἀθανασίας καὶ παρακολουθοῦν τὸν τελευταῖο θριαμβευτικὸ ἀγῶνα τοῦ θεοῦ Ὁρομάσδη ἐναντίον τοῦ Ἄρμαν, τοῦ θεοῦ τοῦ Κακοῦ, καὶ ξαναρχίζουν μιὰ νέα ζωὴ ἀπάνω σὲ μιὰ Νέα Γῆ, ὅπου βασιλεύει μόνο τὸ Ἀγαθό.

Ἀξιοθαύμαστη στ' ἀληθινὰ ρωμαλέα καὶ ὀπτιμιστικὴ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία ἀπάνω σὲ θεμέλια ἠθικά. Κοσμοθεωρία, ποὺ εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στὴν πνευματικὴ Ἱστορία τῆς Ἀνθρωπότητας.

4. ΡΩΜΑΙΟΙ. Οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι ἐπίστευαν, πὼς οἱ πεθαμένοι ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο μέσα στοὺς τάφους τους ἕνα εἶδος κατώτερης ζωῆς. Χρέος τῶν ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν ἀπάνω στὴ Γῆ νὰ τιμοῦν τοὺς πεθαμένους καὶ νὰ τοὺς ἐξευμενίζουν μὲ τὴν προσφορὰ ὑλικῶν δώρων. Ἀπὸ τὴν πίστη αὐτῆ τῶν Ρωμαίων βγήκε ὁ θεσμὸς τῆς προγονολατρίας, ποὺ ὑπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ χαρακτηριστικοὺς καὶ σημαντικοὺς θεσμοὺς καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες δυνάμεις τῆς Ἀρχαίας Ρώμης.

Γενικὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πραχτικοῦ καὶ ὑλιστικὰ ὠφελιμιστικοῦ, στὸν χαρακτήρα του, Ρωμαῖκοῦ Λαοῦ γιὰ τὸν Κόσμο τοῦ Ὑπερέραν ἦταν πολὺ μικρό. Ὁ μέσος Ρωμαῖος τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς τῆς Ρώμης, «ὑλιστῆς» στὴν οὐσία του, ἐπέθαινε «χωρὶς νὰ λυπᾶται πιά γιὰ τίποτα καὶ τίποτα πιά νὰ ἐλπίζει» κατὰ τὸ χαρακτηριστικώτατο στίχο τοῦ ποιητῆ Sully Prudhomme (La Voie Appienne).

5. ΕΛΛΗΝΕΣ. Η ΑΙΩΝΙΑ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ.

Ἡ Μεταφυσικὴ τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου εἶχε τὴν πιὸ μεγάλη ἐπίδραση στὴν πνευματικὴ Ἱστορία ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητας καὶ στὸ ροῦ τῶν ἱστορικῶν πεπωμένων της καὶ ἐπιβάλλεται ἡ πλατύτερη πνευματικὴ θεώρησή της.

Οἱ πρῶτες καὶ πιὸ ἀρχαῖες πηγές τῆς Ἱστορίας τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου μαρτυροῦν καὶ ἀποκαλύπτουν φαινότατα, πὼς τὸν Ἑλληνικὸ Ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν

πρώτη στιγμή τῆς ζωῆς του ἀπάνω στὸν Ἑλληνικὸ Χῶρο συγκλόνισε ὡς τὰ τρίαβαθια τῆς ψυχῆς του τὸ τραγικώτατο δράμα τῆς ὑπαρξῆς του μέσα στὴ Δημιουργία καὶ τὸ πρῶτο αἶσθημα τῆς ζωῆς του μέσα στὸν Κόσμο ὑπῆρξε τὸ αἶσθημα τοῦ δέους μπροστὰ στὸ αἰώνιο μυστήριο τῆς ζωῆς του ἀπάνω στὴ Γῆ, τὸ αἶσθημα τοῦ μεταφυσικοῦ φόβου καὶ τρόμου, τῆς πιὸ τραγικῆς ὀδύνης καὶ τῆς πιὸ βαθειᾶς μεταφυσικῆς ἀγωνίας.

Ὁ Ἑλληνικὸς Κόσμος, ὅπως ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὶς ἴδιες πηγές, εἶναι ὁ Κόσμος, ποὺ ἔχει τὴν πιὸ βαθειὰ αἶσθηση καὶ τὴν πιὸ συγκλονιστικὴ συνείδηση τοῦ μεταφυσικοῦ βάθους καὶ τῆς τραγικῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπινου βίου. Ὁ Ἑλληνικὸς Ἄνθρωπος εἶναι ἀπ' τὴ φύση του ἕνας τραγικὸς ἄνθρωπος. Πηγὴ τῆς τραγικῆς συνείδησής του εἶναι ἡ βαθειὰ μεταφυσικὴ φύση του καὶ ἡ τραγικὴ μεταφυσικὴ ἐνόρασή του τῆς Ζωῆς. Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν μεταφυσικὸς λαὸς ὅλης τῆς Γῆς καὶ ὁ πατέρας καὶ δημιουργὸς τῆς Μεταφυσικῆς.

Τὸ ὑψηλὸ μεταφυσικὸ Πνεῦμα ἐνορᾷ τὸν Κόσμο καὶ τὴ Ζωή, στὸν πρῶτο γενικὸ πνευματικὸ ἐνορατισμὸ του, μέσα στὸν Ἄπειρο Χρόνο. Ἡ πνευματικὴ ἐνόραση τῆς Ζωῆς μέσα στὸν ἀπέραντο ὠκεανὸ τοῦ Χρόνου, ὅπου ξεχύνονται, σπάζουν καὶ συγκρούονται ἀδιάκοπα καὶ αἰώνια ὅλα τὰ φουρτουνιασμένα ρεύματα καὶ ὅλα τὰ μανιασμένα κύματα τοῦ αἰώνιου Γίγνεσθαι τοῦ Κόσμου καὶ τῆς ἀένας ροῆς, ἀλλαγῆς καὶ μεταμόρφωσης ὅλης τῆς Δημιουργίας, δίνει στὸν Ἄνθρωπο τὸ πιὸ σεισμικὸ καὶ πιὸ κοσμοσυγκλονιστικὸ αἶσθημα τῆς φευγαλεότητας, τῆς ἐφημερότητας καὶ παροδικότητας, τῆς ἀπειρῆς ρευστότητας, ἀστάθειας καὶ φαινομενικότητας τῶν πάντων, καὶ ἐμπνέει τὴν τραγικὴ αἶσθηση τῆς Ζωῆς καὶ τὴν πιὸ βαθειὰ συνείδηση τοῦ τραγικοῦ βάθους καὶ τῆς τραγικῆς οὐσίας τῆς ζωῆς τοῦ Ἀνθρώπου μέσα στὸ Σύμπαν. Τὴν Ἑλληνικὴ Ψυχὴ τίποτα δὲ συγκινεῖ καὶ δὲ συγκλονίζει τόσο βαθειὰ ὅσο ἡ πνευματικὴ ἐνόραση τῆς Ζωῆς μέσα στὸν Ἄπειρο Χρόνο. Μὲ ἄλλους λόγους ἢ θεώρηση τῆς Ζωῆς κάτω ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ παγκόσμιου φυσικοῦ νόμου τῆς φυσικῆς Φθορᾶς, τῆς Ροῆς, τοῦ Θανάτου, τοῦ Μηδενός. Ὁ Κρόνος (Χρόνος) καὶ ἡ Ρέα (Ροή), ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι θεοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου, οἱ θεοὶ τῆς Φύσης καὶ τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς φυσικῆς θεησκείας, πρὶν ἀπὸ τὴ νίκη καὶ τὴ βασιλεία τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, τῶν θεῶν τῆς ὑψηλότερης θεησκείας τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Φωτός.

Ἀπάνω ἀπ' ὅλα τὸν Ἑλληνικὸ Ἄνθρωπο συνταράζει καὶ συγκλονίζει ὁ Θάνατος. Καὶ ἀπάνω ἀπ' ὅλα τὰ προβλήματα τῆς Φιλοσοφίας, ὡς μεταφυσικῆς, γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ Κόσμο εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ Θανάτου καὶ τῆς Ἀθανασίας, τὸ κεντρικώτατο πρόβλημα τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου. Γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ Κόσμο ὁ Θάνατος εἶναι ὁ μοναδικὸς μεγάλος δραματοποιὸς, σκηνοθέτης καὶ πρωταγωνιστῆς τῆς σπαραχτικῆς Αἰσχύλειας ἀνθρώπινης τραγωδίας, ποὺ παίζεται χωρὶς καμμιὰ ἀπολύτως διακοπὴ ἀπάνω στὴ σκηνὴ τοῦ παγκόσμιου θεάτρου τῆς Αἰωνιότητος. Ὁ Θάνατος κυριαρχεῖ καὶ ἐμπνέει ὅλη τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου καὶ τὸ βαθύτερο ὑπόστρωμα

δλης τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ Πολιτισμοῦ σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες, καὶ στὴν Ἀρχαιότητα καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Βυζαντίου καὶ στὰ Νεώτερα Χρόνια, πηγάζει ἀπὸ τὶς κορυφές καὶ τὰ ὕψη τῆς ἰδέας τοῦ Θανάτου. Ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Αὐγῆς τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀκούγεται στὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἡ πιὸ σπαραχτικὴ μεταφυσικὴ κραυγὴ ποὺ ἀκούστηκε ποτὲ ἀπάνω στὴ Γῆ ἀπὸ ἀνθρώπινα χεῖλη. Ὁ Ἀχιλλέας στὴ συνάντησή του μὲ τὸν Ὀδυσσεύα κάτω στ' ἀνήλιαγα βασίλεια τοῦ Πλούτωνα καὶ τῆς Περσεφόνης τοῦ ξεμυστηρεῖται, πὼς θᾶθελε κάλλιο νᾶναι δοῦλος στὸν ἀπάνω Κόσμο παρὰ βασιλεῆς στὸν Ἄδη. (Ὀδυσ. Λ.483—491). Μὲ τοὺς λόγους του αὐτοὺς ὁ Ὀμηρος, ὁ ἀθάνατος ποιητὴς τοῦ αἰῶνιοῦ Ἑλληνισμοῦ, μύστης, ἱεροφάντης καὶ προφήτης τῆς θρησκείας τοῦ ὑπερχρονικοῦ Ἑλληνικοῦ ὄντος, δίνει τὴν αἰώνια Ἑλληνικὴ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία, ποὺ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστῆ μὲ δυὸ λόγια ὡς ἡ κοσμοθεωρία τοῦ δέους τοῦ Θανάτου καὶ τῆς θρησκευτικῆς λατρείας τῆς Ζωῆς. Καὶ ἡ κοσμοθεωρία αὕτη ἐμπνέει ὅλη τὴν πνευματικὴ δημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου, καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Μυθολογία—Θρησκεία καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Τέχνη καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες τοῦ ἀπὸ τοὺς καιροὺς τοῦ Ὀμήρου καὶ ὡς σήμερα. Καὶ ἡ ἴδια μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία ἐμπνέει καὶ διαποτίζει καὶ ὅλη τὴ Νεοελληνικὴ δημοτικὴ ποίηση, ποὺ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ ἀνθὴ της, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς Μεταφυσικῆς, εἶναι τὰ Νεοελληνικὰ δημοτικὰ μοιρολόγια, ποὺ θρηνοῦν γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀπάνω Κόσμου ποὺ σβύνει καὶ χάνεται.

Ἡ Ἑλληνικὴ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία, στὴν πρώτη στιγμὴ της, εἶναι τραγικὴ, ἀλλ' ὄχι καὶ πεσσιμιστικὴ καὶ μηδενιστικὴ. Γιὰ νὰ νοηθῆ ὁμῶς ὅπως πρόκειται ὁ βαθύτερος χαραχτήρας καὶ ἡ οὐσία τῆς Ἑλληνικῆς Μεταφυσικῆς ἐπιβάλλεται καὶ πρόκειται νὰ διεισδύσουμε μέσα στὰ βάθη τῆς αἰώνιας Ἑλληνικῆς Ψυχῆς.

Ὁ Ἑλληνικὸς Ἄνθρωπος, ὅπως φανερῶνεται σ' ὅλα τὰ αἰῶνια πνευματικὰ δημιουργήματά του, ἀπὸ τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα καὶ ὡς τὰ Νεοελληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ὅλη τὴν πνευματικὴ δημιουργία τοῦ ἐλεύθερου μετὰ ἀπὸ τὸ 1821 Ἑλληνισμοῦ, παθαίνεται καὶ φλογίζεται γιὰ τὴ Ζωή, ἀγωνίζεται, θυσιάζεται καὶ σταυρώνεται γιὰ τὴ Ζωή, ἀγαπάει μὲ πάθος καὶ λατρεύει ἀπάνω ἀπ' ὅλα στὸν Κόσμο τὴ Ζωὴ καὶ μόνο τὴ Ζωή, τὴν ἡλιογέννητη καὶ θεία Ζωή.

Τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ καὶ πιὸ συγκλονιστικὸ πάθος τῆς Ἑλληνικῆς Ψυχῆς εἶναι τὸ πάθος τῆς Ὁμορφιάς, ἀπάνω καὶ ἀπ' αὐτὸ ἀκόμα τὸ πάθος τῆς ἀγωνιστικῆς, τῆς ἡρωϊκῆς, τῆς δημιουργικῆς Ζωῆς, τὸ πάθος τῆς Ἀρετῆς, στὸ πηγαῖο νόημά της, στὸ νόημα τῆς Λευτεριᾶς. Ὁ Ἑλληνικὸς Ἄνθρωπος εἶναι ἓνας ὠραιοπαθής, ἓνας ὠραιολάτρης, ὁ πιὸ ὠραιοπαθής καὶ πιὸ ὠραιολάτρης ἄνθρωπος ὅλου τοῦ Κόσμου. Τὸ μεγάλο πάθος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου, τὸ πάθος τῆς θρησκείας καὶ τῆς θρησκευτικῆς λατρείας τοῦ θείου Ὄραιοῦ, ἀποκορυφώνεται στὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος, ὅπου ὡς πρώτη καὶ ὑπέρτατη ἀρχὴ ὅλου τοῦ Κό-

σμου ὑψώνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ «τόκου ἐν τῷ καλῷ καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν» (Συμποσ. 206 Β.), ἡ ἀρχὴ τῆς Δημιουργίας μέσα στὴν Ὁμορφιὰ καὶ μὲ τὴ δύναμη τῆς Ὁμορφιάς. Στὰ ἴδια αἰώνια ὕψη τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος ὑψώνεται καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη, ποὺ στὰ μάτια του, ὁ Θεός, «τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον» ὅλης τῆς Δημιουργίας, κινεῖ τὸ Σύμπαν μὲ τὸν ἔρωτα τῆς Ὁμορφιάς του, ὡς «ἐρώμενον» ἀπ' ὅλο τὸν Κόσμο (Ἀριστοτ. Μεταφυσ. 1072 β.3).

Μὲ τὸ πάθος τῆς ὠραιολατρίας καὶ τῆς ἡλιολατρίας του.— ὁ Ἡλιος εἶναι τὸ τελειότατο καὶ ἰδεωδέστατο σύμβολο τῆς Ὁμορφιάς!— τὸ μέγιστο καὶ ὑψιστο πάθος τῆς αἰώνιας Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ὁ Ἑλληνικὸς Ἄνθρωπος ἐρωτεύεται καὶ λατρεύει ὡς θεοσκεία ἀπάνω ἀπ' ὅλα τὸν Κόσμο, τὴ Ζωή, τὸν Ἡλιο, τὸ Φῶς, τὴν Αἰωνιότητα. Ἡ Ζωή, στὰ μάτια του, εἶναι τὸ πιὸ ὠραίο καὶ πιὸ ὑψηλό, τὸ πιὸ πολύτιμο δῶρο τῶν Θεῶν στὸν Ἄνθρωπο.

Ἀπὸ τὸ πάθος τώρα τοῦ ὠραίου, τοῦ Ἡλίου, τοῦ Φωτός, καὶ τῆς θεοσκευτικῆς λατρίας τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς, εἶναι δυνατὸ νὰ κατανοηθῆ, βγαίνει ἡ πιὸ βαθειὰ αἰσθησιμότης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἄνθρώπου καὶ συνείδησή του τοῦ τραγικοῦ βάθους καὶ τῆς τραγικῆς οὐσίας τῆς Ζωῆς, γιατί ἡ Ζωὴ τοῦ Ἄνθρώπου, στὸν πνευματικὸ ἐνοραματισμὸ της μέσα στὸ Χρόνο, δὲν εἶναι αἰώνια καὶ τελειώνει σπαραχτικὰ μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Θανάτου. Στὸ ἀπόγειο τῆς ὠραιολατρίας καὶ ἡλιολατρίας του, τῆς κοσμολατρίας καὶ τῆς βιολατρίας του ὁ Ἑλληνικὸς Ἄνθρωπος καταφράσκει καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴ Ζωὴ καὶ ἀπάνω στὴ μέθη του ἀπὸ τὸ θεῖο πιότο τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του ἀπὸ τὸν ἔρωτα καὶ τὰ φλογερὰ φιλιά τῆς θείας ἐρωμένης του, τῆς ὠραίας, ἡλιογέννητης, ἡλιοαχτινοβολούσας καὶ ἡλιοφεγγοβολούσας Ζωῆς, τονίζει ἀθάνατους διθυραμβικοὺς ὕμνους στὴν ἡλιοστάλαχτη Ζωὴ καὶ θέλει νὰ ζήσει αἰώνια ἀπάνω στὴ Γῆ μέσα στὸν ἐνοραματισμὸ, τὸ θαυμασμό, τὴ χαρὰ, τὴ μαγεία, τὴ μέθη καὶ τὴν εὐδαιμονία τοῦ θείου αἰωνίου Ὀνειρίου, τοῦ θαύματος θαυμάτων τῆς θείας Ζωῆς, νὰ σπαραράη μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἡλίου, τῆς Αἰωνιότητας καὶ τοῦ Θείου. Στὶς θεϊότες αὐτὲς στιγμὲς ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς Αἰωνιότητας καὶ τῆς Ἀθανασίας ἡ ἰδέα τοῦ Θανάτου προσγειώνει τὸν Ἑλληνικὸ Ἄνθρωπο ἀπάνω στὴ Γῆ καὶ τὸν βυθίζει μέσα στὸ φρικαλεώτατο καὶ ἀποτροπαιότατο ὄραμα τῆς Ζωῆς ποὺ σβύνει μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Θανάτου καὶ τοῦ Μηδενός. Σὲ μιὰ στιγμὴ καὶ μονομιᾶς σβύνουν ὅλα μπρὸς στὰ μάτια του, ὁ Κόσμος ὅλος σειέται, βουλιάζει καὶ χάνεται μπρὸς του, ἡ Ἄβυσσος ἀνοίγεται κάτω ἀπ' τὰ πόδια του, ἀπὸ τὸν Ἡλιο βυθίζεται στὸ Ἐρεβος, ἀπὸ τὸν Οὐρανὸ γκρεμίζεται μέσα στὰ Τάρταρα, ἀπὸ τὴ λατρεία τῆς Ὁμορφιάς, τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ζωῆς πέφτει στὴ φρίκη καὶ στὴν ἀγωνία τοῦ Θανάτου. Καὶ ὅσο πιὸ ὠραία ἀστροφτοκοπάει μπρὸς στὰ μάτια του ἡ Ζωὴ καὶ πιὸ βαθειὰ εἶναι μέσα του ἡ λατρεία τῆς Ζωῆς, τόσο πιὸ βαθειὰ καὶ ἡ τραγικὴ συνείδησή του καὶ πιὸ ἀποτρόπαιη ἡ Ἄβυσσος π' ἀνοίγεται, μπρὸς στὰ μάτια του, τῆς τραγικώτατης ἀνθρώπινης ζωῆς.

Ὁ πιὸ βαθὺς αἰώνιος νόμος τῆς ζωῆς ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητος, ὅσο πιὸ δυνατὴ, πιὸ πληθωρική καὶ πιὸ κατακλυσμική, πιὸ πλούσια, πιὸ εὐφορη, πιὸ δημιουργική καὶ πιὸ ὠραία εἶναι ἡ Ζωή, τόσο πιὸ φλογερὸς καὶ πιὸ συγκλονιστικὸς ὁ ἔρωσ τῆς καὶ πιὸ συντριπτικὸς ὁ πόνος γιὰ τὸ σβύσιμό τῆς καὶ τὸ χαμό τῆς καὶ πιὸ φριχτός, πιὸ ἀποτρόπαιος καὶ πιὸ μισητὸς ὁ Θάνατος.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο ὁ ἔρωσ τοῦ Ὁραίου καὶ τοῦ Ὑψηλοῦ καὶ ἡ λατρεία τῆς ὠραίας Ζωῆς καὶ ὁ χαμός τῆς ἡ μοναδικῆ ὑψηλῆ πηγῆ τῆς τραγικῆς μεταφυσικῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου. Ἀπὸ τοὺς ἴδιους κόσμους, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλοι παρὰ οἱ ἄπειροι αἰώνιοι κόσμοι τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς Θείας Ἰδέας, οἱ κόσμοι τῆς θρησκείας ὅλων τῶν θρησκειῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὄντος, τῆς θρησκείας τῆς ἀπόλυτης Ἰδεολατρείας¹, πηγάζει καὶ τὸ ποτάμι ἐνὸς ἄλλου μεγάλου — τοῦ μεγαλύτερου ἴσως — πάθους τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου, τοῦ πάθους τοῦ Ἀπείρου. Δόγμα τῆς Νεώτερης Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ εἶναι τὸ δόγμα, πὼς ὁ Ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς Κόσμος εἶχε μόνο τὴν ἰδέα τοῦ Πεπερασμένου, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν ἰδέα τοῦ Ἀπείρου. Ὁ Κόσμος, κατὰ τὴ θεωρία αὐτή, στὰ μάτια τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶναι ἓνας κλειστός, ἓνας πεπερασμένος Κόσμος. Τὸ ἰδεατὸ σχῆμα γιὰ τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνες εἶναι ὁ κύκλος, ἡ σφαῖρα. Καὶ ὅλος ὁ Κόσμος, στὰ μάτια τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, εἶναι μιὰ σφαῖρα, ὁ «Σφαιῖρος» τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐμπεδοκλή.

Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ θεωρία αὐτή, πὼς τὸ Ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ Πνεῦμα (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀναξίμαντρο) δὲν εἶχε συλλάβει τὴν ἰδέα τοῦ Ἀπείρου², ὅσο τόσο εἶναι ἀπόλυτα ἀναμφισβήτητο καὶ βέβαιο καὶ ἀπόλυτη ἀλήθεια, πὼς ἡ Ἑλληνικὴ Ψυχὴ εἶχε πάντα κι' ἔχει ἀσυνείδητα μέσα τῆς τῆ φυσικῆ τάση καὶ ὁρμῆ πρὸς τὸ Ἄπειρο καὶ πὼς ἡ τάση τῆς καὶ ὁρμῆ τῆς αὐτῆ εἶναι ἴσως ἡ πιὸ βαθειὰ καὶ πιὸ χαρακτηριστικὴ ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες τάσεις τῆς κι' ὁρμές τῆς καὶ ἀπάνω ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα μεγάλα κι' αἰώνια πάθη τῆς. Καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἰσχύει περισσότερο γιὰ τὸ Νεοελληνικὸ Κόσμο, ἀπὸ τὴν ἐπίδραση ἴσως στὴν ψυχολογία τοῦ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστιανισμοῦ ποὺ κυριαρχεῖ ἀπόλυτα ἡ ἰδέα καὶ ἡ ὁρμῆ τοῦ Ἀπείρου. Ἡ Ἑλληνικὴ Ψυχὴ τείνει στὸ Ἄπειρο, στὸ Ἀπόλυτο, στὸ Αἰώνιο, στὸ Τέλειο, καὶ παθαίνεται γιὰ τὸ Ἄπειρο, τὸ Ἀπόλυτο, τὸ Αἰώνιο, τὸ Τέλειο³. Ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος ὁ Ἄνθρωπος εἶναι ἓνα πεπερασμένο ὄν. Τὸ Ἄπειρο καὶ τὸ Πεπερασμένο

1. Στὸν Ἑλληνικὸ Κόσμο, μὲ τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη, τὸ Ἀπόλυτο, τὸ Αἰώνιο, τὸ Θεῖο, ἀποκαλύπτεται καὶ ὡς Ὁμορφιά καὶ ὡς Ἀλήθεια καὶ ὡς Ἀγαθότητα.

2. Ἡ θεωρία αὐτὴ, στὸ φῶς τῶν τελευταίων ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καὶ θεωριῶν, δὲ φαίνεται νὰ εὐσταθῆ.

3. Στὶς στιγμὲς αὐτὲς ἔρχονται στὸ νοῦ μας οἱ λόγοι ποὺ ἀκούσαμε ἐδῶ καὶ 40 χρόνια ἀπὸ ἓν' ἀπλὸ ἄνθρωπο τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ μέσα στὸ τραῖνο τῶν Σ.Ε.Κ. σὲ μιὰ ἐκδρομῆ μας πρὸς τὴν Εὐβοία: «Ἀχ, ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, εἶπε ὁ ἀπλὸς αὐτός

συγκρούονται και παλεύουν μέσα του. Μοίρα του Πεπερασμένου, στη σύγκρουσή του με το "Απειρο, ή συντριβή του από το "Απειρο. Και απ' τή συντριβή αυτή βγαίνει ή τραγική ένόραση και το βαθύτερο αίσθημα τής τραγικής ούσίας τής ανθρώπινης ζωής.

Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα τῆς τραγικῆς μεταφυσικῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου δὲν ἐνορᾶται μόνο ἀπὸ τῆ γωνιά τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰδεαλισμοῦ. Καὶ ὁ φυσικὸς Ρεαλισμὸς τῆς Ζωῆς, ἀπὸ τὴν πραχτικὴ τῆς ἀποψη, δίνει τὸν τόνο τοῦ Τραγικοῦ στὴν Ἑλληνικὴ κοσμοθεωρία. Ἡ Ἑλλάδα, ἀπὸ γεωγραφικὴ ἀποψη, βρῖσκεται στὸ σταυροδρόμι τριῶν μεγάλων Ἡπείρων, τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Φυσικὸ καὶ μοιραῖο ἐπακόλουθο ἀπ' τὸ ἓνα μέρος τῆς γεωγραφικῆς θέσης τῆς, ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος τῶν ἱστορικῶν ὅρων καὶ συνθήκων τῆς ζωῆς ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητος σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες τοῦ παρελθόντος τῆς καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς τελευταίους καιροὺς, ἀπὸ τὴν ἠθικὴ, τὴν πολιτιστικὴ ἀποψη τῆς Ζωῆς, τὴν ἀποψη τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας στὴ ζωὴ καὶ τὴν Ἱστορία ὅλου τοῦ Κόσμου τοῦ νόμου τοῦ λιονταριοῦ καὶ τῆς τίγρης, τὸ δυνατό νὰ ξεσκίζη καὶ νὰ κατασπαράζη τὸ ἀδύνατο, ἦταν ἡ Ἑλληνικὴ Γῆ νὰ κατικλύζεται χιλιάδες χρόνια ἀπ' ὅλα τὰ ρεύματα ὅλων τῶν ἐπιδρομῶν ὅλων τῶν κατακτητικῶν ὀρδῶν ὅλων τῶν ἀγριμῶν ὅλων τῶν ἠπείρων καὶ ὅλων τῶν αἰώνων. Ὅλη ἡ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς καὶ ὡς σήμερα, δὲν εἶναι παρὰ ἡ Ἱστορία ἀέναων καὶ ἀδιάκοπων σκληρότατων πολέμων ἐναντίον ὅλων τῶν ὀρδῶν ὅλων τῶν βαρβάρων ὅλης τῆς Γῆς. Καὶ τ' ἀποτελέσματα τῶν πολέμων αὐτῶν, ποταμοὶ καὶ ὠκεανοὶ αἱμάτων καὶ δακρῶν καὶ σωροὶ ἐρειπίων καὶ ἀποκαϊδιῶν, δὲν ἦταν δυνατό παρὰ ν' ἀφήσουν βαθεῖα τὰ σημάδια τους ἀπάνω στὸ ἱερὸ κορμὶ τῆς ἡρωϊκῆς, στὴν οὐσία τῆς καὶ στὴν ψυχὴ τῆς, Αἰωνίας Ἑλλάδας καὶ νὰ συντελέσουν στὴ διαμόρφωση τῆς τραγικῆς κοσμοθεωρίας τῆς.

Ἐπίσης ἀπὸ τὴ γενικὴ εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ τὸ πορτραῖτο τῆς ἠθικῆς φυσιογνωμίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου δὲν ἦταν δυνατό νὰ λείπουν καὶ τὰ σημάδια τῶν σημαντικώτατων ἐπιδράσεων ὅλων τῶν ἄλλων μεγάλων παραγόντων τῆς Ἱστορίας, ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ φυσικοῦ Ρεαλισμοῦ, τῶν οἰκονομικοκοινωνικοπολιτικῶν παραγόντων.

Ἡ Ἑλλάδα, ἀπὸ γεωφυσικὴ ἀποψη, δὲν εἶναι παρὰ ἓναις ξερόβραχος. Φυσικὴ συνέπεια τῆς πραγματικότητος αὐτῆς ἡ Φτώχεια νὰ ἦναι ὁ μονα-

ἄνθρωπος τοῦ Νεοελληνικοῦ Λαοῦ, δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ ἰδῆ ἄσπρη ἡμέρα στὴ ζωὴ του. Δὲν ἔχει ποτὲ ἡσυχία. Θέλει τὸ "Απειρο καὶ ζητᾷ σ' ὅλη τὴ ζωὴ του νὰ πιάσῃ τὸ "Απειρο. Ἄλλ' εἶναι δυνατό ὁ ἄνθρωπος νὰ πιάσῃ τὸ "Απειρο; Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, στὸ συνολό του, ὡς ζῶν πνευματικὸς καὶ ἠθικὸς ὄργανισμός, δὲν εἶναι μόνο ὁ μέγας καὶ ἀθάνατος κλασσικὸς ποιητής, ὁ ἄγνωστος καὶ ἀνόνημος Ὀμηρος τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν καὶ τῶν Νεοελληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας καὶ ἀθάνατος φιλόσοφος, ὁ ἄγνωστος καὶ ἀνόνημος Σωκράτης - Πλάτων τοῦ αἰωνίου Ἑλληνισμοῦ. Τὰ μεγάλα καὶ αἰώνια φιλοσοφικὰ συστήματα τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας βγήκαν ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀθάνατου Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Τῆ φωνῆ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἀκούγοντας οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας ἔδωσαν στὴν Αἰωνιότητα τ' ἀθάνατα φιλοσοφήματά τους.

δικὸς μόνιμος καὶ αἰώνιος σύντροφος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ σ' ὅλη τὴ ζωὴ του ἀπάνω στὴ Γῆ. Ἄπ' τὸ ἄλλο μέρος οἱ κορφές καὶ οἱ πλαγιές τῆς ἀπέραντης σειρᾶς τῶν βουνῶν ὅλης τῆς Ἑλλάδας εἶναι τὰ αἰώνια φυσικὰ λίκνα τῆς Ἑλληνικῆς Λευτεριᾶς. Ἡ Φτώχεια καὶ ἡ Λευτεριά εἶναι οἱ αἰώνιες ἀρχιμητέρες τῆς Ἑλληνικῆς Ζωῆς, τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τῆς Ἑλληνικῆς Μοίρας!

Ἡ Λευτεριά, εἶναι ἡ μητέρα ὅλων τῶν μητέρων τοῦ αἰωνίου Ἑλληνικοῦ Ἄνθρώπου, τοῦ ὠραιότερου Ἄνθρώπου, ποὺ ἔζησε ὡς τώρα ἀπάνω στὴ Γῆ καὶ εἶδε ὁ ἥλιος. Ἡ Ἑλληνικὴ Φτώχεια ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος ἀναγκάζει τὸ πιὸ γερὸ τμῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, τὰ Ἑλληνικὰ Νεῖατα, νὰ παίρνουν τὰ μάτια τους καὶ νὰ χάνωνται στὰ πέρατα ὅλου τοῦ Κόσμου καὶ μὲ τὸ αἷμά τους νὰ ποτίζουν τὴν ξένη Γῆ καὶ μὲ τὸ πνεῦμά τους καὶ τὴν ψυχὴ τους νὰ ἐκπολιτίζουν τοὺς ξένους λαούς.

Τὸ πιὸ γερὸ τμῆμα ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο ὄργανισμὸ τοῦ Ἔθνους, ἡ ἀγροτιά, χύνει ποτάμι τὸ αἷμά της σ' ὅλους τοὺς πολέμους τῆς Ἐθνικῆς Λευτεριᾶς καὶ τὸν ἰδρωτὰ της στὸν ἀγριώτατο καὶ ἀπανθρώποτατο ἀγώνα τῆς Ἑλληνικῆς χαμοζωῆς, τῆς φτωχῆς καὶ τρισάθλιας Ἑλληνικῆς ὕλικῆς ζωῆς. Καὶ οἱ βόγγοι τῆς ψυχῆς τῆς καταματωμένης καὶ σταυρωμένης Ἑλληνικῆς ἀγροτιᾶς ἀκούγονται δραματικώτατοι καὶ σπαραχτικώτατοι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καιροὺς στ' ἀθάνατα τραγούδια τοῦ Ἡσιόδου.

Ἡ Ἑλληνικὴ Φτώχεια μᾶνα καὶ τοῦ τέρατος ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τοῦ τέρατος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνικῆς Προβληματικότητας. Τὸ τέρας τῆς Κοινωνικῆς Προβληματικότητας ἔπαιξε τὸν κυριώτατο ρόλο στὴν ἐξέλιξη τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος καὶ στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ στὸ Βυζάντιο καὶ στὴ Νεώτερη Ἑλλάδα μὲ τὶς πιὸ μεγάλες καταστροφές καὶ τὶς πιὸ φρικτὲς συνέπειες στὴν Ἱστορία τοῦ Ἔθνους καὶ τὴν ἱστορικὴ μοίρα του μέσα στὸν Κόσμο. Τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνικῆς Προβληματικότητας, στὸ βάθος, φύτρα καὶ ξέβγαλμα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ πολιτικὴ πραγματικότητα. Καὶ τῆς πραγματικότητας αὐτῆς ἀποτρόπαιο ἔκτρομα καὶ θρέμμα καὶ τὸ τέρας ὅλων τῶν τεράτων τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τὸ τέρας τῆς Ἑλληνικῆς Ὀλιγαρχίας. Ἡ Ἑλληνικὴ Ὀλιγαρχία εἶναι ὁ πρῶτος καὶ μεγαλύτερος καὶ φοβερώτερος καὶ φρικτώτερος παράγοντας τοῦ ζοφεροῦ δράματος τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ τῆς ἀπέραντης φρικτῆς Ἑλληνικῆς τραγωδίας ὅλων τῶν αἰώνων.

Καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι ἱστορικοὶ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ξενοφών, μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα καὶ τὸ ἴδιο φρόνημα ζωγραφίζουν στὶς κλασσικὲς ἱστορίες τους μὲ τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα τὰ ἔθνικα ἐγκλήματα καὶ τὶς ἔθνικες καταστροφές τῆς Ἑλληνικῆς Ὀλιγαρχίας στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ ὁμόφωνα τονίζουν, πὼς ἡ Ἑλληνικὴ Ὀλιγαρχία, ἡ κεφαλὴ ὅλων τῶν κεφαλῶν τοῦ τέρατος τῆς Ἑλληνικῆς Λεοναίας Ὑδρας, στυγνὴ, ἀνήλεη, ἀνάληπτη, σκληρόκαρδη, ἀπάνθρωπη πρὸς τὸν Ἑλληνικὸ Λαόν, φτάνοντας ὡς τὸ σημεῖο νὰ συμμαχῆ στὶς μεγάλες καὶ κρίσιμες καὶ θανάσιμες στιγμές τῆς ζωῆς τοῦ Ἔθνους, γιὰ χυδαίους ὕλιστικοὺς σκοποὺς καὶ ποταπὰ ὕλικὰ συμφέροντα, μὲ τοὺς αἰώνιους ἔθνικοὺς

ἐχθρούς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοὺς αἰώνιους βαρβάρους τῆς Παγκόσμιας Ἱστορίας, ὑπῆρξε ὁ πραγματικὸς νεκροθάφτης τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας. Καὶ τῇ φρικιαστικώτατῃ αὐτῇ ἀλήθειᾳ τῶν ἐθνικῶν καταστροφῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ὀλιγαρχίας ἐπιβεβαιώνει καὶ μ' αἷμα ζωγραφίζει ἡ Ἱστορία τοῦ Ἔθνους καὶ στίς ἄλλες ἐποχές της, καὶ στοὺς καιροὺς τοῦ Βυζαντίου καὶ στοὺς αἰῶνες τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας καὶ στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 καὶ στοὺς καιροὺς τοῦ ἐλεύθερου ὕστερα ἀπὸ τὰ 1828 Ἑλληνισμοῦ. Ὁ ἐλεύθερος Ἑλληνισμὸς ἔζησε, μὲ ποταμοὺς αἱμάτων καὶ δακρύων, τὴν ἀσύλληπτην φρικὴν Αἰσχύλεια τραγωδίαν τοῦ ξεσκιμοῦ καὶ τοῦ κατασπαραγμοῦ τοῦ ἱεροῦ κορμοῦ τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τ' ἀγρίμια τῆς Νεοελληνικῆς Ὀλιγαρχίας καὶ σ' ὅλο τὸ 19^ο αἰῶνα καὶ στὰ χρόνια τῶν ὑπερθαυμαστῶν ἱστορικῶν γιγαντομαχιῶν καὶ τιτανομαχιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀπὸ τὰ 1912 ὡς τὰ 1922 καὶ στὰ χρόνια τῆς πρώτης Νεοελληνικῆς Δημοκρατίας καὶ στὰ χρόνια τῆς ἀποτρόπαιης Διχτατορίας (1936—1940) καὶ στὸν καιρὸ τῆς Κατοχῆς τοῦ ξανθοῦ ἀνθρώπινου κτήνους τῆς Εὐρώπης καὶ στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν ὕστερ' ἀπὸ τὴν Κατοχὴ καὶ ὡς τίς ἡμέρες μας.

Ἄλλ' ἡ στιγμή τοῦ τραγικοῦ τόνου τῆς Ἑλληνικῆς κοσμοθεωρίας εἶναι ἡ πρώτη στιγμή τῆς Ἑλληνικῆς Μεταφυσικῆς. Ὁ Ἑλληνικὸς Ἄνθρωπος στὴν πάλη του μ' ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς Ἱστορίας δὲ λυγίζει καὶ δὲ συντριβεται. Ὁ Ἑλληνικὸς Κόσμος — εἶναι διαπίστωση τῆς Ἱστορίας χιλιάδων χρόνων! — εἶναι ἕνας βαθύτατα συναισθηματικὸς Κόσμος, ἀλλὰ καὶ συνάμα καὶ ταυτόχρονα ἕνας ἀντεπιθετικώτατος, πολεμικώτατος καὶ ἡρωϊκώτατος Κόσμος, ποὺ μοῖρα ὅλων τῶν μοιρῶν του εἶναι νὰ παλεύῃ ἀδιάκοπα μ' ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ τέρατα καὶ ὅλα τ' ἀγρίμια ὅλου τοῦ Κόσμου καὶ ὅμως νὰ μὴ συντριβεται καὶ νὰ τὰ νικᾷ. Νὰ ἦναι ἀείζωος, ἀθάνατος, δημιουργὸς θαυμάτων σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες! Δόγμα ὅλων τῶν δογμάτων τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ εἶναι τὸ δόγμα: «Ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἀδερφὴ τῆς Αἰωνιότητος!»

Καὶ στὰ πνευματικὰ μάτια τοῦ αἰώνιου Ἑλληνικοῦ ὄντος, στίς πιδ βαθειές καὶ πιδ ψηλές στιγμές του καὶ στίς κορυφές τῆς Ἑλληνικῆς πνευματοθεωρίας τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς, τῆς πνευματοθεωρίας τῆς Ἑλληνικῆς Μεταφυσικῆς, ἡ ζωὴ τοῦ Ἄνθρώπου μέσα στίς ἄβυσσες τοῦ Ἀπείρου καὶ τῆς Αἰωνιότητος εἶναι βαθύ, ἄβυσσαλέο, αἰώνιο ΔΡΑΜΑ—ΜΥΣΤΗΡΙΟ, ΤΟ ΔΡΑΜΑ—ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ—ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ. Ἡ πιδ βαθειὰ πίστη τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου, ποὺ τὸ ἀθάνατο Ἑλληνικὸ Πνεῦμα μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία καὶ τὸν Ἑλληνικὸ Χριστιανισμό, ποὺ ἐθεμέλιωσε ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία, ὑψωσε σὲ πίστη καὶ θρησκεία ὅλης τῆς πολιτισμένης Ἀνθρωπότητος, εἶναι ἡ πίστη στὴν Ἀθανασία. Ἡ πίστη στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς τοῦ Ἄνθρώπου, ὡς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς προσωπικότητος! Ἡ πίστη στὴν ἀθανασία τῆς προσωπικῆς ψυχῆς τοῦ Ἄνθρώπου, ὡς ἀτόμου καὶ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ προσώπου, εἶναι τὸ

βάθρο ὄλων τῶν βάθρων καὶ τὸ ἀέτωμα τοῦ αἰωνίου Παρθενώνα τοῦ Ἰεροῦ Ἑλληνικοῦ Λόγου!

*

Τὴν ἀπόλυτη αὐτὴ ἀλήθεια, τὴν ἀλήθεια τῆς πίστεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν Ἀθανασία, διαπιστώνουν καὶ διακηρύσσουν ὄλοι οἱ πιὸ εἰδικοί καὶ πιὸ ἔγκυροι ἐπιστημονικοί ἐρευνητὲς καὶ μελετητὲς τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς πνευματικῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου. Ὅλη ἡ ἐκπληκτικὴ καὶ καταπληκτικὴ δημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος εἶναι ἄνθος καὶ καρπὸς τοῦ δέντρου τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκείας, τῆς Ἑλληνικῆς Πίστεως. Τῆς πίστεως σὲ μιὰν ἄλλη μέλλουσα ζωὴ πέρα ἀπὸ τὸν τάφο. Ἐξ ἀνάγκης εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ἐδῶ νὰ περιοριστοῦμε στὶς σχετικὲς μαρτυρίες καὶ διαπιστώσεις μόνο δύο παγκόσμιου κύρους ἐρευνητῶν καὶ μελετητῶν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ Πολιτισμοῦ.

Καὶ πρῶτος ὁ διάσημος Ἑλληνιστὴς FUSTEL de COULANGES (1830—1889) στὸ περιλάλητο κλασσικὸ βιβλίο του «Ἡ Ἀρχαία πολιτεία» («La cité Antique») γράφει αὐτολεξεὶ σὲ πιστὴ μετάφραση τὰ ἐξῆς: «Ὅσο μακρὰ κι' ἂν πᾶμε μέσα στὰ βάθη τῆς Ἱστορίας τῆς Ἰνδογερμανικῆς φυλῆς, πού ἔνα κλαδί της εἶναι καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, δὲ βλέπουμε πούθενά τῆ θεωρία, πὼς ὕστερ' ἀπὸ τὴ λιγόχρονη ἐτούτη ζωὴ μας ἀπάνω στὴ Γῆ τελειώνουν τὰ πάντα γιὰ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ θάνατο. Οἱ πιὸ ἀρχαῖες γενεές, πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τῶν φιλοσόφων, ἐπίστεψαν στὴν πραγματικὴ ὑπαρξὴ μιᾶς ἄλλης δεύτερης ζωῆς ὕστερ' ἀπὸ ἐτούτην ἐδῶ τὴ ζωὴ. Τὸ θάνατο οἱ Ἀρχαῖοι Ἑλληνες εἶδαν ὄχι ὡς διάλυση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὡς μιὰν ἀπλὴ ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς...

» Οἱ Ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἐπίστευαν, πὼς ἡ ψυχὴ μετὰ τὸ θάνατο δὲν πάει σ' ἕναν ἄλλο Κόσμο, ξένο ἀπὸ τοῦτον ἐδῶ τὸν Κόσμο, γιὰ νὰ περάσῃ ἐκεῖ τὴ δεύτερη ζωὴ της, ἀλλὰ μένει κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους πού ζοῦν κι' ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ κάτω ἀπὸ τὴ Γῆ. Στὸ μᾶκρος μάλιστα πολλῶν αἰῶνων ἐπίστεψαν, πὼς ἡ ψυχὴ στὴ δεύτερη αὐτὴ ζωὴ της ἔμενε ἐνωμένη μὲ τὸ σῶμα. Γεννημένη ἡ ψυχὴ μαζὶ μὲ τὸ σῶμα δὲν ἐχωριζόταν ἀπ' αὐτό, διὰν ἐρχόταν ὁ θάνατος, ἀλλ' ἔμενε κλεισμένη μαζὶ μὲ τὸ σῶμα μέσα στὸν τάφο... Ὅσο ἀρχαῖα καὶ ἂν εἶναι ἡ πίστη αὐτὴ, μᾶς ἀφῆσε αὐθεντικὲς μαρτυρίες, τὶς θρησκευτικὲς τελετὲς καὶ λειτουργίαι τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν πεθαμένων, τελετὲς πού ἐπέζησαν αἰῶνες πολλούς. Οἱ θρησκευτικὲς αὐτὲς ἱεροτελεστῖαι ἀποκαλύπτουν καθαρὰ καὶ ξάστερα καὶ ὀλοφάνερα, πὼς, διὰν οἱ Ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἔθαβαν τὸ σῶμα μέσα στὸν τάφο, ἐπίστευαν, διὰν ταυτόχρονα ἔθαβαν ἐκεῖ μέσα κάτι τὸ ζωντανό. Στὸ τέλος τῆς ταφῆς ὑπῆρχε μάλιστα τὸ ἔθιμο νὰ καλοῦν οἱ ζωντανοὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πεθαμένου τρεῖς φορὲς μὲ τ' ὄνομά του καὶ νὰ τοῦ εὐχωνται καλὴ κι' εὐτυχισμένη ζωὴ στὸν ἄλλο Κόσμο κάτω ἀπὸ τὴ Γῆ. Τρεῖς φορὲς ἔλεγαν: «Ζῆσε καλὰ κι' ἄς εἶναι ἀλαφριά ἡ Γῆς πού σὲ σκεπάζει» («κούφα σοι χθῶν ἐπάνωθεν πέσοι»

(Εὐρουπ. Ἀλκυστ. 462—3, Ἰλιάδ. XXIII 221). Οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευαν, πὼς ὁ πεθαμένος ἐπήγαινε στὸν κάτω Κόσμο γιὰ νὰ συνεχίση ἐκεῖ τὴ ζωὴ του κάτω ἀπὸ τὴ Γῆ καὶ μέσα ἐκεῖ αἰστανόταν τὰ αἰσθητά καὶ τοῦ πόνου καὶ τῆς χαρᾶς. Στὰ μάτια τους ὁ πεθαμένος στὴν πραγματικότητα ἀναπαυόταν μέσα στὸν τάφο του. Καὶ ἡ πίστι αὐτή, πὼς ὁ πεθαμένος συνέχιζε τὴ ζωὴ του κάτω ἀπὸ τὴ Γῆ, ἦταν τόσο βαθειά, ὥστε ἔθιφταν στὸ πλευρό του καὶ τὰ πράγματά του ποὺ ἀγαποῦσε καὶ μεταχειριζόταν στὴ ζωὴ του, ἄρματα, φορέματα, βάζα, ἀρώματα. Καὶ ἀπάνω στὸν τάφο του ἔχυναν ἐπίσης κρασὶ, γιὰ νὰ πίνη, κι' ἔβαζαν καὶ τροφίμα γιὰ νὰ τρώη στὴν ἄλλη ζωὴ του μέσα στὸν κάτω Κόσμο. Ἐφταναν μάλιστα ὡς τὸ σημεῖο νὰ θυσιάζουν καὶ ζῶα καὶ σκλάβους ἀπάνω στὸν τάφο τοῦ πεθαμένου μετὰ τὴν ἰδέα, πὼς θὰ τὸν ἐξυπηρετοῦσαν στὴν ἄλλη ζωὴ (Ὀμηρ. Ἰλιάδ. XXI καὶ XXIII).

» Ὅλος ὁ Ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς Κόσμος ἐπίστευε, πὼς ἡ ψυχὴ τοῦ πεθαμένου, ἀνὰ δὲν ἐθαβόταν τὸ σῶμά του, ἦταν δυστυχῆς, καὶ πὼς μετὰ τὴν ταφὴ ἐγινόταν εὐτυχῆς. Καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ μάλιστα τοὺς μεγάλους ἐγκληματίες τοὺς οἱ Ἀρχαῖοι ἐτιμωροῦσαν μετὰ τὴν πιὸ βαρῖα ποινὴ, τὴν ποινὴ νὰ μένουν ἄταφοι ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατό τους. Ἡ πρώτη πίστι τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦταν ἡ πίστι, πὼς ὁ ἄνθρωπος ἐξοῦσε μέσα στὸν τάφο, πὼς ἡ ψυχὴ του δὲν ἐχωριζόταν ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἔμενε μέσα στὸν τάφο, ὅπου ἔθαβόσαν καὶ τὰ κόκκαλά του. Ὁ Πλούταρχος (Ἀριστείδ. 21) ἀναφέρει μάλιστα, πὼς οἱ νεκροὶ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν ἐθάφτηκαν στὸν ἴδιο τόπο, ὅπου ἔγινε ἡ μάχη, καὶ οἱ Πλαταιεῖς εἶχαν χρέος τους νὰ τοὺς προσφέρουν κάθε χρόνον τὰ ἐπιτάφια δεῖπνα. Σ' ἐπίσημη ἱεροτελεστία, μετὰ τοὺς ἄρχοντες τους ἐπὶ κεφαλῆς, τοὺς πρόσφεραν γάλα, κρασί, λάδι, ἀρώματα, κι' ἐθυσίαζαν στὸν ἴδιο τόπο καὶ ζῶα.

» Ἀπ' τὸ ἴδιο πνεῦμα ἐβγήκε ἡ θρησκεία τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν καὶ στοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνες καὶ σ' ἄλλους λαούς. Οἱ Ἕλληνες ἐλάτρευαν τοὺς νεκρούς τους ὡς ἱερά ὄντα καὶ ὡς θεοὺς τοῦ κάτω Κόσμου. Τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν ἐθεωροῦσαν ὡς ναοὺς τῶν «χθονίων θεῶν.»

Στὸ ἴδιο βιβλίον του (Α.β.) ὁ FUSTEL de COULANGES συνεχίζει: «Οἱ Ἕλληνες τὶς θεοποιημένες ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο ἀνθρώπινες ψυχὲς ὠνόμαζαν «δαίμονες» ἢ «ἥρωες». Καὶ ἡ θρησκεία αὐτὴ τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν ὑπῆρξε ἡ πιὸ ἀρχαία θρησκεία τῶν ἀνθρώπων τῆς φυλῆς αὐτῆς. Πρὶν λατρέψῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν Ἴντρα ἢ τὸ Δία ἐλάτρευε τοὺς νεκρούς. Εἶχε τὸ δέος τῶν νεκρῶν καὶ προσευχόταν στοὺς νεκρούς. Φαίνεται, πὼς τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα ἄρχισε μετὰ τὴ λατρεία τῶν νεκρῶν. Ἴσως τὸ θάνατο ἀντικρούζοντας ὁ ἄνθρωπος εἶχε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἰδέα τοῦ Ὑπερφυσικοῦ καὶ θέλησε νὰ ἐλπίζῃ πέρα ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἔβλεπαν τὰ μάτια του. Ὁ Θάνατος ὑπῆρξε τὸ πρῶτον μυστήριον. Ἐθεσε τὸν ἄνθρωπον στὸ δρόμον τῶν ἄλλων μυστηρίων. Ὑψωσε τὴ σκέψιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ δραστὸν εἰς τὸ ἀόρατον, ἀπὸ τὸ χρονικὸν εἰς τὸ αἰώνιον, ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινον εἰς τὸ θεῖον.»

*

Στὰ ἴδια γενικὰ πορίσματα καὶ συμπεράσματα καταλήγουν καὶ οἱ ἐπισημονικὲς ἐρευνες καὶ μελέτες κι' ἐνὸς ἄλλου μεγάλου καὶ κοσμοξακουσμένου μὲ παγκόσμιον κῦρος Ἑλληνιστῆ, τοῦ ERWIN ROHDE. Ὁ ROHDE (1845—1898), ἀπὸ τοὺς πιὸ βαθεῖς ἐρευνητὲς καὶ μελετητὲς τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, στὸ κλασσικὸ βιβλίον του «Ἡ Ψυχὴ. Ἡ λατρεία τῆς Ψυχῆς στὸς Ἕλληνας καὶ ἡ πίστις τους στὴν Ἀθανασία.» γράφει τὰ ἑξῆς: «Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς, ὁ πιὸ προικισμένος λαὸς ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς ὅλου τοῦ Κόσμου, ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του καὶ ἀπὸ τοὺς κόσμους τῶν στοχασμῶν του τίς πιὸ βαθεῖς καὶ πιὸ ὑψηλὰς ἰδέες, ποὺ θρέφουν ὅλους τοὺς αἰῶνες. Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς στοχάστηκε γιὰ ὅλη τὴν Ἀνθρωπότητα. Οἱ πιὸ βαθεῖς καὶ πιὸ τολμηρὰς σκέψεις, οἱ σκέψεις μὲ τὴν πιὸ βαθειὰ εὐσέβεια κι' εὐλάβεια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πιὸ μεγάλη ἐλευθερία τοῦ πνεύματος γιὰ τοὺς θεοὺς, γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, εἶδαν τὸ φῶς στὴν Ἑλλάδα. (III). Ὁ Ἑλληνικὸς Κόσμος τῆς Ὀμηρικῆς ἐποχῆς λατρεύει τὴ Ζωὴ καὶ μισεῖ μὲ ὅλη τὴ δύναμιν τῆς ψυχῆς του τὸ Θάνατον, γιὰ τὴ Ζωή, ἡ γλυκεῖα Ζωή, στὸ φῶς τοῦ Ἥλιου, τελειώνει μὲ τὸ θάνατον. Ὁ Ἀχιλλέας θέλει νὰ ἦναι ὁ ἔσχατος στὴ Ζωὴ παρὰ βασιλεῦς στὸν Ἄδην (Ὀδυσ. Λ. 483—491). Ὁ Ἑλληνικὸς Κόσμος, μὲ τὸ πάθος του τῆς ὠραίας ζωῆς, πιστεύει στὴν ἐπιβίωσιν τῆς ψυχῆς. Στὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ποῦθενὰ δὲ βλέπουμε τὴ σκέψιν, πῶς μὲ τὸ θάνατον σβύνει καὶ τελειώνει τὸ Πᾶν καὶ πῶς δὲν ὑπάρχει ἐπιβίωσιν τῆς ζωῆς. Ἀντίθετα βλέπουμε, πῶς οἱ ψυχὲς τῶν πεθαμένων πάντε στὸ βασίλειον τοῦ Ἄδην καὶ τῆς Περσεφόνης, στὰ σκοτάδια κάτω ἀπὸ τὴ Γῆ, στὸ Ἔρεβος. Δὲν ὑπάρχει πίστις στὸ Μηδέν. Στὰ μάτια τῶν Ἑλλήνων ἡ ψυχὴ εἶναι μιὰ πνοὴ μέσα σὲ ζωντανὸ ὄν, ἡ πνοὴ τῆς Ζωῆς. Ἡ ψυχὴ δὲ μοιάζει μὲ τὸ φθαρτὸ σῶμα. Τὸ σῶμα μὲ τὸ θάνατον φθείρεται καὶ διαλύεται. Ἡ ψυχὴ ὅμως μένει ἀφθαρτὴ, ἀφθαρτὴ καὶ ἀθάνατη. Στὰ μάτια τοῦ Ὀμήρου τὸ ἀνθρώπινο ἐγὼ ἀποτελοῦν τὸ ὄρατον σῶμα, μὲ τίς ζωϊκὰς δυνάμεις του, καὶ ἡ ψυχὴ, ποὺ ἐνώνεται μὲ τὸ σῶμα. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει δύο ὑπάρξεις, μιὰ ὄρατη ὑπαρξιν, τὸ σῶμα, καὶ μιὰ ἀόρατη. Ἡ δευτέρη αὐτῆ ὑπαρξιν στὴ στιγμὴ τοῦ θανάτου ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὸ σῶμα. Ἡ ὑπαρξιν αὐτῆ εἶναι ἡ ψυχὴ. Μέσα στὸν ἄνθρωπον ὑπάρχει καὶ ζεῖ ἓνας ξένος, ἓνα δεύτερον ἐγὼ. Τὸ δεύτερον αὐτὸ ἐγὼ κατοικεῖ μέσα του καὶ εἶναι ἡ ψυχὴ. Τὸ δεύτερον αὐτὸ ἐγὼ εἶναι τὸ πραγματικὸ ὄν.»

Ἐπάνω στὸ ζήτημα αὐτὸ ὁ ROHDE τονίζει αὐτολεξεί: «Αὐτὸ μᾶς φαίνεται πολὺ παράξενο. Ἀλλ' ἡ πίστις αὐτῆ εἶναι ἀκριβῶς ἡ πίστις ὅλων τῶν λαῶν ποὺ ὀνομάστηκαν ἀρχέγονοι λαοὶ (primitifs), ὡς καὶ ὅλων τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς Ἀρχαιότητος, ὅπως τὸ ἀπόδειξε ἀνάμεσα σὲ ἄλλους ὁ HERBERT SPENCER μὲ ἀξιοσημεῖωτη διεπισδυτικότητα. Δὲν εἶναι καθόλου ἐκπληκτικὸ νὰ βλέπουμε καὶ οἱ Ἕλληνας νὰ συμμερίζονται μιὰ θεωρίαν τόσο φυσικὴ στὸ πνεῦμα τῆς πρώτης Ἀνθρωπότητος. Τὰ πραγματικὰ γεγονότα τοῦ ἀνθρώπινου βίου, ποὺ ἐρμηνεύσαν μὲ τὴ λογικὴ τῆς δημιουργ-

γικῆς φαντασίας καὶ ὠδήγησαν στὴν παραδοχὴ μιᾶς διπλῆς ζωῆς μέσα στὸν ἄνθρωπο, ἐχτύπησαν χωρὶς ἀμφιβολία, ὅπως καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους λαούς, καὶ τὸ λαὸ ποὺ ἔδωσε τὴν πίστη αὐτὴ στοὺς Ἕλληνας τοῦ Ὀμήρου. Δὲν εἶναι τὰ φαινόμενα τῆς αἰσταντικότητας, τῆς βούλησης καὶ τῆς σκέψης μέσα στὸν ξύπνιο καὶ συνειδητὸ ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὰ φαινόμενα τῆς ἐμπειρίας μιᾶς διπλῆς ζωῆς, τὰ φαινόμενα μέσα στὸ ὄνειρο, στὴ λιποθυμιὰ καὶ στὴν ἔκσταση, ποὺ ἔκαμαν νὰ βγῆ τὸ συμπέρασμα τῆς ὑπαρξῆς ἐνὸς δεύτερου ἐγώ, ξεχωριστοῦ ἀπὸ τὸ ὄρατὸ ἐγώ, ποὺ μέσα σ' αὐτὸ κατοικεῖ. Ἀκοῦστε στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆ μαρτυρία ἐνὸς Ἕλληνα, ποὺ σὲ μιὰ μεταγενέστερη ἐποχὴ καὶ πιὸ καθαρὰ ἀπὸ κάθε χωρίο τοῦ Ὀμήρου ἐκφράζει τὴν οὐσία τῆς ψυχῆς καὶ ταυτόχρονα μᾶς δίνει τὴ ρίζα τῆς πίστεως αὐτῆς. Ὁ Πίνταρος μᾶς λέει (*Απόσπ. 131): «Τὸ σῶμα ὑπακούει στὸ θάνατο, τὸν παντοδύναμο. Ἀλλ' ἡ εἰκόνα τοῦ ζωντανοῦ μένει ζωντανή, γιατί μόνη αὐτὴ ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς ἀπὸ τοὺς Θεούς» (ἡ τελευταία αὐτὴ φράση δὲ συμφωνεῖ μὲ τις Ὀμηρικὲς ἰδέες). Κοιμᾶται ὅσο τὰ μέλη εἶναι σὲ κίνηση, ἀλλὰ προμηνάει συχνὰ μέσα στ' ὄνειρο τὸ μέλλον σ' ἐκεῖνον ποὺ κοιμᾶται» (1.2).

» Στὸ φῶς τῆς πίστεως αὐτῆς τὸ βασίλειο τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ βασίλειο τῶν ὁνείρων. Ὄταν τὸ πρῶτο ἐγώ βυθίζεται στὸν ὕπνο, τὸ δεύτερο ἐγώ, ἡ ψυχὴ, μένει ἀγρυπνη καὶ ἐνεργεῖ. Οἱ πράξεις, ποὺ ἐνεργεῖ ὁ ἄνθρωπος μέσα στ' ὄνειρό του, στὰ πνευματικὰ μάτια τοῦ Ὀμήρου, δὲν εἶναι φανταστικές, ἀλλ' ἀπόλυτα πραγματικές. Ὅλα ὅσα βλέπει ὁ ἄνθρωπος μέσα στ' ὄνειρό του μαρτυροῦν τὴν πραγματικότητά τοῦ δεύτερου ἐγώ του. Κατὰ τὸν Ὀμηρο ἡ ψυχὴ τὴ στιγμὴ τοῦ θανάτου ἐγκαταλείπει τὸ σῶμα. Ὁ θάνατος χωρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀλλὰ δὲν τὴν καταστρέφει. Οἱ ψυχὲς τῶν πεθαμένων φεύγοντας ἀπὸ τὸν ἀπάνω Κόσμο πᾶνε στὸν κάτω Κόσμο, στὸν Ἄδη, καὶ μένουν ἐκεῖ ὅλες μαζὶ μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζοῦν. Τὶς ψυχὲς χωρίζουν ἀπὸ τοὺς ζωντανούς ὁ ὠκεανὸς καὶ ὁ ποταμὸς Ἀχέρωντας» (Κεφ. Α'. I.1—8).

» Οἱ Ὀμηρικοὶ ποιητὲς πιστεύουν βαθειά, πῶς οἱ ψυχὲς ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατο πᾶνε στὸν κόσμο τῶν πεθαμένων, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πλησιάσουν ποτὲ οἱ ζωντανοί. Μένουν ἐκεῖ χωρὶς πόθους καὶ θέληση, χωρὶς καμμιά ἐπίδραση ἀπάνω στοὺς ζωντανούς καὶ καμμιά συμμετοχὴ στὶς θρησκευτικὲς τελετὲς καὶ λειτουργίαι τους καὶ χωρὶς κανένα αἰσθημα φόβου ἢ ἀγάπης.

» Οἱ ψυχὲς μοιάζουν τίς σκιὲς καὶ τὰ πλάσματα τοῦ ὁνείρου καὶ εἶναι ἀόρατες ἀπὸ τοὺς ζωντανούς ἀνθρώπους. Ὄταν πιοῦν ὅμως αἶμα, ξαναποχοῦν τὴ συνείδησή τους καὶ ξαναθυμοῦνται τὸν ἀπάνω Κόσμο. Ἀπόδειξη, πῶς ἡ συνείδηση δὲν ἔχει σκοτωθῆ, ἀλλ' εἶναι βαθειὰ βυθισμένη μέσα στὸν ὕπνο. Ἡ Ὀμηρικὴ περιγραφή (*Ἰλιάδ. XXIII) τῶν τελετῶν τῶν Ἑλλήνων στὸ θάνατο τοῦ σκοτωμένου στὴ μάχη Πατρόκλου ἀποκαλύπτει, πῶς οἱ Ἕλληνες τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων ἐπίστευαν βαθειὰ καὶ σταθερὰ στὴν ἐπιβίωση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ πῶς ἡ ψυχὴ εἶχε μυστηριώδεις καὶ φοβερὲς μέσα τῆς δυνάμεις ποὺ μποροῦσαν νὰ κάμουν μεγάλο κακὸ σ' ἐκείνους ποὺ ζοῦσαν. Σκοπὸς τῶν ἐπικηδείων τελετῶν δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ ὁ

ἔξευμενισμὸς τῶν νεκρῶν. Ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν ἐπιβεβαιώνει τὴν πίστη τῶν ζωντανῶν ἀνθρώπων στὴν παντοτεινὴ δύναμη τῶν ψυχῶν. Οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευαν στὸν ἀκατάλυτο δεσμὸ τῶν ζωντανῶν καὶ τῶν νεκρῶν (Α.Ι.5).

» Γενικὰ ἡ πίστη τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων στὸν κόσμον καὶ στὴ ζωὴ τοῦ Ὑπερέραν εἶχε μακροαίωνα ἱστορικὴ ἐξέλιξη καὶ πέρασε ἀπὸ πολλὰ στάδια. Τὸ πρῶτο καὶ ἀρχαιότατο στάδιο τῆς Ἑλληνικῆς Θρησκείας ὑπῆρξε τὸ στάδιο τῆς λατρείας τῶν προγόνων. Στὸ στάδιο αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἐλάτρευαν τοὺς προγόνους τους, τὶς ψυχὲς τῶν πεθαμένων προγόνων τους.

» Ἀπὸ τὸ πρῶτο αὐτὸ στάδιο τῆς προγονολατρείας τὸ Ἑλληνικὸ Πνεῦμα πέρασε στὸ στάδιο τῆς ἡρωολατρείας, στὸ στάδιο τῆς λατρείας τῶν θεοποιημένων ἡρώων τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Ἡ λατρεία τῶν ἡρώων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου βγήκε ἀπὸ τὴ λατρεία τῶν προγόνων καὶ στὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ τῆς στοιχεῖα ἔμεινε ὅπως ἡ λατρεία τῶν προγόνων, ἀλλὰ μὲ πλατύτερο νόημα, τὸ νόημα τῆς λατρείας τῶν μεγάλων μορφῶν καὶ ψυχῶν, τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἐξαιρετικῶν Ἑλλήνων, ποὺ μὲ τὶς ξεχωριστὲς ἀρετὲς τους, τὸν ἡρωϊσμό τους καὶ τὶς ἀνώτερες φυσικὲς ἢ πνευματικὲς ἢ ψυχικὲς δυνάμεις τους, ὑψώθηκαν σὲ ὑψηλότερες σφαῖρες ἀπὸ τὴ σφαῖρα τῶν ἄλλων κοινῶν ἀνθρώπων καὶ πρόσφεραν μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν πατρίδα τους. Ἡ λατρεία τῶν ἡρώων ἀποκαλύπτει, πὼς ὁ κόσμος τῶν πνευμάτων δὲν εἶναι ἓνας κλειστὸς κόσμος. Ξεχωριστὰ πρόσωπα ὑψώνονται ἀκατάπαυτα στὸν κόσμον αὐτὸ τῶν πνευμάτων ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπίγεια ζωὴ τους. Ὁ Θάνατος δὲ θέτει τέρμα σὲ κάθε συνειδητὴ ζωὴ. Κάθε πνευματικὴ δύναμη δὲ σβύνει καὶ δὲ χάνεται μέσα στὰ σκοτάδια τοῦ Ἄδη.

» Τὸ θεσμὸ τῆς λατρείας τῶν ἡρώων τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων ἀκολουθεῖ στοὺς μεταομηρικὸς καιροὺς ἡ λατρεία τῶν χθονίων θεῶν ποὺ μένουν μέσα στὴ Γῆ.

» Ἀπὸ τὴ λατρεία τῶν χθονίων θεῶν ὁ Ἑλληνικὸς Κόσμος ἐπέρασε στὴ λατρεία τῶν ψυχῶν. Ἡ θρησκεία τῆς λατρείας τῶν ψυχῶν ἐπιβάλλει ὀρισμένα χρέη στοὺς ζωντανούς. Καὶ τὸ πρῶτο χρέος εἶναι τὸ χρέος τῆς ὄραίας καὶ λαμπρῆς καὶ ἀξιόπρεπης ταφῆς τῶν νεκρῶν. Μὲ τὴν ταφὴ τοῦ λειψάνου τοῦ πεθαμένου οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευαν, πὼς ἡ ψυχὴ του ἐπήγαινε σ' ἓναν κόσμον καλύτερων καὶ ἀνώτερων ὄντων («Βελτιόνων καὶ κρειττόνων»,) κατὰ τὴ φράση τοῦ Ἀριστοτέλη, ποὺ τὴν πίστη αὐτὴ θεωρεῖ ὡς τὴν πίστη τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὰ πιὸ ἀρχαῖα χρόνια.

» Δεύτερο χρέος τῶν ζωντανῶν ἦταν τὸ χρέος τοῦ θρήνου, τοῦ μοιρολογιοῦ τῶν πεθαμένων, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὶς συγγενικὲς τους γυναῖκες, τὸ ἴδιο καὶ τελείως ἀπαράλλαχτα ὅπως συνειθίζεται νὰ γίνεται καὶ σήμερον στὰ ἔθιμα τοῦ Νεοελληνικοῦ Λαοῦ, ποὺ ἐπιβάλλουν νὰ μοιρολογοῦν τὸν πεθαμένο οἱ συγγενικὲς του γυναῖκες καὶ στὸ σπῖτι του τὴν ὥρα τοῦ ξεψυχομοῦ του καὶ ἀπάνω στὸν τάφο του, τὴν ὥρα τοῦ ἐνταφιασμοῦ του. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου εἶναι αἰώνιο καὶ μαρτυροῦν τὴν αἰωνιότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου. Ὅ,τι εἶναι βαθειὰ Ἑλληνικὸ δὲ γνωρίζει τὸ Θάνατο. Ὁ Ἑλληνικὸς Κόσμος εἶναι ἓνα μὲ τὴν Αἰωνιότητα.

» Τρίτο θρησκευτικό χρέος τῶν ἀνθρώπων πού ἔμεναν στη ζωὴ πρὸς τοὺς πεθαμένους ἦταν τὸ χρέος τῆς προσφορᾶς ὑλικῶν δώρων. Ἡ προσφορὰ αὐτὴ εἶχε ὡς σκοπὸ τὸν ἐξευμενισμὸ τῶν νεκρῶν.

» Ἀπὸ τῆ λατρεία τῶν ψυχῶν καὶ μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς θρησκείας τοῦ ἐξελληνισμένου θεοῦ Διονύσου, τοῦ Ὁρφισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, ἡ πίστη τοῦ Ἑλληνικοῦ Κόσμου στη ζωὴ τοῦ Ὑπερέραν ἀποκορυφώθηκε, μὲ τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος, στὴν πίστη τῆς Ἀθανασίας. Στὴν πίστη τῆς ἀθανασίας τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς τοῦ Ἀνθρώπου, ὡς προσώπου. Πίστη, πού ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος πέρασε στη Χριστιανικὴ Θρησκεία καὶ μὲ τὸ Χριστιανισμὸ ἐκυριάρχησε στὸ πιὸ πολιτισμένο τμήμα ὅλης τῆς Ἀνθρωπότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV. ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ, ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ.

1. ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ.

Οἱ εἰδικοί ἐρευνητὲς τῆς πνευματικῆς Ἱστορίας τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Λαοῦ δὲν ὁμοφωνοῦν κι' ἔχουν πολὺ διαφορετικὲς ἀπόψεις ἀπάνω στὸ ζήτημα τῶν κοσμοερμηνευτικῶν ἀντιλήψεων καὶ θεωριῶν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Κόσμου. Ὁ ἅγιος Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης ἔχει τονίσει, πὼς ὁ Ἰουδαϊκὸς Λαὸς δὲν ἐγνώρισε ποτὲ τὴν ἰδέα τῆς ἐπιβίωσης τοῦ Ἀνθρώπου μετὰ τὸ θάνατο καὶ τῆς μέλλουσας ζωῆς. Ἄλλος εἰδικὸς ἐρευνητὴς καὶ μελετητὴς τῆς ζωῆς τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, ὁ JEAN PIERRE ABEL REMUSAT (1788—1832), ἔχει τονίσει, πὼς τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ περιοῦσιου λαοῦ τοῦ Κυρίου, τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Λαοῦ, περιοριζόσαν μόνον στὴν ἐπίγεια ζωὴ.

Ὡς τόσο εἶναι βέβαιο, πὼς ὁ Ἰουδαϊκὸς Λαὸς εἶχε συλλάβει, ἀπὸ τοὺς πιὸ μακρυνοὺς καιροὺς, τὴν ἰδέα τῆς πέρ' ἀπὸ τὸν τάφο ζωῆς, ἀλλὰ στὸ πεσσιμιστικὸ πνεῦμα τῶν γειτονικῶν λαῶν του, τῶν λαῶν τῆς Μεσοποταμίας. Ὁ Ἄδης τῶν Ἑβραίων μοιάζει πολὺ μὲ τὸν Ἄδη τῶν Βαβυλωνίων καὶ εἶναι ἕνας ἄπειρος κοινὸς κατασκονισμένος καὶ ὄλοσκότεινος τόπος, ὅπου φυτοζωοῦν οἱ χλωμὲς σκιὲς τῶν πεθαμένων χωρὶς καμμιά διάκριση ἀγαθῶν καὶ κακῶν. Ὁ Ἰὼβ (Κεφ. 10. 22) μιλάει γιὰ ζοφερὸ τόπο, ἀπ' ὅπου δὲ γυρίζει κανεὶς, «γῆν σκότους αἰωνίου, οὗ οὐκ ἔστι φέγγος, οὐδὲ ὄραν ζωὴν βροτῶν.» Ἐπίσης ὁ Ἐκκλησιαστὴς τονίζει, πὼς ἔνι ζωντανὸ σκυλὶ ἀξίζει πιὸ πολὺ ἀπὸ ἕνα ψόφιο λιοντάρι καὶ παραινεῖ τὸν Ἀνθρώπονὰ ζῆ τὴ ζωὴ του ἀπάνω στη Γῆ καὶ κάτω ἀπὸ τὸν Ἥλιο «μὲ τὴ γυναίκα πού ἔχει ἐρωτευθῆ» «ὅτι οὐκ' ἔστι ποίημα καὶ λογισμὸς καὶ γνῶσις καὶ σοφία ἐν Ἄδη» (Κεφ. Θ.4,10.)

Μὲ τὸν καιρὸ ὅμως καὶ μὲ τὴν ἐπίδραση ἴσως ἀπ' τὸ ἕνα μέρος τοῦ Μασδεϊσμοῦ, ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος τοῦ νέου πνεύματος, πού ἐδημιουργήθηκε ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς δοκιμασίες κι' ἐθνικὲς τραγωδίαι τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Λαοῦ (τὴν ὑποταγὴ του κάτω ἀπὸ ξένους λαοὺς) γιὰ τὸ μέλλον του καὶ τὰ